

Ona Daukšienė

MOTIEJUS KAZIMIERAS SARBIEVIJUS APIE
KRIKŠČIONIŠKO EPO „GALIMYBES“

Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (Mathias Casimirus Sarbievius, Maciej Kazimierz Sarbiewski, 1595–1640) poetikos dalis *De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus* (*Apie tobulą poeziją, arba Vergilijus ir Homeras*) skirta epo žanrui. Šį syką skaitytojui pateikiamas šio traktato II knygos 5 skyriaus vertimas¹.

De perfecta poesi – didžiausias iš Sarbievijaus literatūros teorijos veikalų, kurie išliko kaip atskiri traktatai ir niekur rankraščiuose nėra įvardijami bendru *Poetikos* pavadinimu². Tai Sarbievijaus poetikos ir retorikos kursų, skaitytų Kražių, Polocko jėzuitų kolegijų, Vilniaus akademijos auklėtiniams, konspektai – ne paties Sarbievijaus užrašyti tekstai, o jo studentų skriptai (užrašai), daryti Sarbievijui diktuojant³. Literatūriniai bandymai buvo privaloma jėzuitų mokymo sistemos dalis, tad šie tekstai suvoktini ir kaip praktinės nuorodos pradedantiems autoriams. Neišspausdinti nei Sarbievijui gyvam esant, nei tris amžius po jo mirties, jie pirmąsyk buvo išleisti tik XX a. šeštame dešimtmetyje. Lenkų mokslininko Stanisława Skiminos parengto akademinio leidimo pirmajame tome (1954) pirmą kartą buvo

¹ Lotynišką tekstą žr.: Mathias Casimirus Sarbievius, *Poetica*, t. 1, parengė, papildė, pratarinę parašė ir rodykles sudarė Ona Daukšienė, Vilnius: LLTI, 2009, p. 287–296; Maciej Kazimierz Sarbiewski, *O poezji doskonałej, czyli Wergiliusz i Homer = De perfecta poesi, sive Vergilius et Homerus*, praeleżył Marian Plezia, opracował Stanisław Skimina, (*Biblioteka pisarzów polskich*, seria B, Nr. 5), Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich / Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1954, p. 36–45.

² Plačiau žr.: Marcelinas Ročka, „Apie Sarbievijaus poetiką“, in: *Senosios literatūros baruose*, sudarė Jonas Zinkus, Vilnius, 1971, p. 17.

³ „Praefatio“, in: Mathias Casimirus Sarbievius, *Poetica*, p. xv.

publikuotas *De perfecta poesi* tekstas. Išleidus Sarbievijaus poetikos teorijos darbus mokslinėje literatūroje jiems nusakyti vis dažniau imta vartoti bendrą sutartinį *Poetikos* pavadinimą. Pagal Skiminos leidimus LLTI buvo parengtas ir išleistas visus lotyniškus *Poetikos* tekstus aprėpiantis tomas (2009)⁴. Šiuo metu rengiamas antrasis tomas, kurį sudarys šių tekstų vertimai iš lotynų kalbos į lietuvių ir jų komentarai.

Čia publikuojama *De perfecta poesi* ištrauka itin iškalbingai iliustruoja Tridento susirinkimo nuostatas, rekomendavusias krikščionims kūrėjams remtis ne tik antikiniais, bet ir krikščioniškaisiais šaltiniais, ypač bibliniais. Gausiais pavyzdžiais iš Šventojo Rašto autorius tarsi bando nuneigti kituose šio veikalo skyriuose dėstomus ir grindžiamus teiginius, kuriais šlovino antikinį epą, Vergilijų ir Homerą. Įkvėptųjų Biblijos autorių tekstų poetika šiame skyriuje Sarbievijaus iškeliamą kaip toli pranokstanti visų Antikos poetų epiką užmoji bei jų poemų meninę vertę⁵.

⁴ Plg. *ibid.*, p. xiii. Minimų leidimų aprašai pateikiami 1 nuorodoje.

⁵ Ne epo kontekste adoratyvų Sarbievijaus santykį su Senojo Testamento, ypač Psalmių, tekstais liudija jo *Lycorum libri IV (IV lyrikos knygos)*, 7 odė „Cezariui Pauzilipijui“ (paantraštė „Karaliaus ir pranašo Dovydo poezijai lotyniškoji poezija neprilygstanti“; vertimą žr.: Motiejus Kazimieras Sarbievijus, *Lenties žaidimai = Ludi fortunae*, parengė E. Ulčinė, iš lotynų k. vertė Ona Daukšienė, Rita Katinaitė, Eugenija Ulčinė, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 297–305); apie šios odės sąsajas su Renesanso epinės poemos *Christias (Kris-tiada)* autoriaus Marco Girolamo Vidos 11 himnu ir nuorodas į Vidą Sarbievijaus *Poetikoje* žr.: Ona Daukšienė, „Sarbievijaus *De perfecta poesi*: renesansinės epo sampratos detalės bei sąsajų su autoriaus poezija galimybės“, in: *Literatūra*, 2002, t. 44 (3), p. 97–109.

MOTIEJUS KAZIMIERAS SARBIEVIJUS,
APIE TOBULĄ POEZIJĄ

II knyga

V skyrius

Iš kokio šaltinio įstabių galimybių sėmėsi epinei poezijai senieji poetai

ir

kaip krikščionis poetas iš kokio nors labai panašaus šaltinio galėtų pasisemti kur kas įstabesnių galimybių epiniam pasakojimui apie bet kokią herojų, ypač apie krikščionį, sukurti

Taigi atkreipiu dėmesį, kad įstabių galimybių⁶, kurias pasitelkdami poetai pagonys kurdavo savo žymiuosius kūrinis, ypatingas šaltinis buvo toji mitinė teologija⁷, surašyta autorių, senesnių už Hesiodą ir

⁶ Lot. *possibilium mirabilium*. „Galimbės“ sampratą Elżbieta Sarnowska-Temeriusz vadina fundamentaliu Sarbievijaus poezijos teorijos terminu (žr.: Elżbieta Sarnowska-Temeriusz, *Zarys dziejów poetyki: Od starożytności do końca XVII w.*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1985, p. 525). Galimybių teorija susijusi su poeto kaip galimų dalykų kūrėjo samprata (žr. toliau, 20 ir 21 nuorodas). Ankstesniame *De perfecta poesi* skyriuje (II. 4) Sarbievijus, skirstydamas poetui priimtinas „galimybės“ (lot. *possibilia, possibilitates*) į grupes, pereina prie jam kaip potridentinės programos vykdytojui aktualios Šventojo Rašto teikiamų „galimybių“ temos; krikščionis autorius turėtų jų kuo daugiau rinktis iš krikščioniškų šaltinių: „vien jau Šventasis Raštas man rodosi esąs absoliučiai visokeriopų įstabių galimybių šaltinis, iš kurių tam tikru būdu imituojant galima sukurti krikščionišką poemą, kur kas turiningesnę ir kupinesnę nuostabių įvykių, nei tūkstantis *Eneidų* ar *Odisejų*“ (Mathias Casimirus Sarbievius, *Poetica*, p. 287: *immo sola Scriptura fons mihi videtur esse admirabilium possibilium in omni omnino genere, ex quibus Cristianum poema per quandam imitationem longe copiosius et rerum mirarum plenius confici potest, quam mille Aeneides vel Iliades*; taip pat žr.: Ona Daukšienė, „Sarbievijaus *De perfecta poesi*: renesansinės epo sampratos detalės bei sąsajų su autoriaus poezija galimbės“, in: *Literatūra*, 2002, t. 44 (3), p. 99).

⁷ Veikaluose *De perfecta poesi* ir *Dii gentium (Pagonių dievai)* Sarbievijus daug kalba apie „mitinę“, arba „fabuliarinę“, teologiją (*fabulosa theologia*). Tiesa, pažinta ir paslėpta Antikos poetų, anot jo, esanti Dievo bei visų jo požymių vienovė; atskiri pagonių dievai atitinkantys ir reiškiantys tam tikrus vienintelio Dievo požymius (plačiau žr.: Jacek Bolewski SJ, „*Nascitur una... discors concordia*).

Aspekty teologiczne twórczości Sarbiewskiego“, in: *Nauka z poezji Macieja Kazimierza Sarbiewskiego* SJ, Warszawa: Bobolanum, 1995, p. 87–111; Jacek Bolewski SJ, Paweł Kapusta SJ, „M. C. Sarbiewski’s Fabular theology“, in: *Mathias Casimirus Sarbievius i cultura Lithuaniae, Poloniae, Europae = Motiejus Kazimieras Sarbievijus Lietuocos, Lenkijos, Europos kultūroje*, Vilnius: LLI, 1998, p. 137–154; Ona Daukšienė, „Discors concordia XVII a. jėzuitų kūryboje: teorinės prielaidos ir raiška“, in: *Literatūra*, 2006, t. 48 (7), p. 52–66). Aiškiausiai ši koncepcija formuluojama *De perfecta poesi* III knygos 17 skyriuje „Possibiles actiones ut exiguntur a Deo“ („Galimi veiksmai, kylantys iš Dievo“): „O būtent dėl Vergilijaus ir Homero sampratos man visiškai aišku, kad jie Junoną, Merkurijų, Venerą, Vulkaną, Dianą, Minervą laikė ne skirtingomis deivėmis ar dievais, o skirtingais vieno požymiais, arba veikiau kad už šių įvairių vardų įvairiai veikia patsai Jupiteris. Mat ir vienas, ir kitas visos teologijos sėmėsi iš Orfėjo ir Musajo, senesnių už juos poetų ir teologų. O šie aiškiai manė Marsą, Neptūną, Junoną, Venerą, Merkurijų, Minervą ir visus kitus dievus esant ne ką kita kaip paties Jupiterio vardus, bet iš tiesų esant vieną Dievą.“ (Žr.: Mathias Casimirus Sarbievius, *Poetica*, p. 379–380: *Immo et de Vergilii ac Homeri sensu mihi ferme constat illos per Iunonem, Mercurium, Venerem, Vulcanum, Dianam, Minervam non intellexisse deas vel deos diversos, sed diversa unius attributa, vel potius Iovem ipsum sub hisce titulis varie agentem. Uterque enim fabulosam omnem theologiam ex Orpheo et Musaeo deprompserunt, antiquioribus se poetis et theologis. Hi vero senserunt Martem, Neptunum, Iunonem, Venerem, Mercurium, Minervam ceterosque omnes deos nihil aliud esse nisi titulos unius Iovis, re autem ipsa unum vere esse deum.*) Tokia pagonių religijos aiškinimo tradicija sena, akcentuota Bažnyčios Tėvų (Jacek Bolewski SJ, *op. cit.*, p. 97). Išsamiausiai tą temą nagrinėja Augustinas *De civitate Dei*, ypač IV knygos 11 skyriuje *De multis diis, quos doctiores paganorum unum eundemque Iovem esse defendunt* („Apie daugelį dievų, kuriuos mokytesni iš pagonių tvirtina esant vieną ir tą patį Jupiterį“): „visi šie dievai ir deivės esąs vienas Jupiteris, arba, kaip kai kurie teigia, visa šitai esą jo dalys arba jo galios, kaip atrodo tiems, kurie linkę jį laikyti pasaulio dvasia“ (*De civ. IV. 11: hi omnes dii deaeque sit unus Iuppiter, siue sint, ut quidam uolunt, omnia ista partes eius siue uirtutes eius, sicut eis uidetur, quibus eum placet esse mundi animum*). Būtent į šią Augustino veikalo vietą nurodo Sarbievijus cituotame skyriuje (*De perf. III. 17*), žr.: Mathias Casimirus Sarbievius, *Poetica*, p. 380. Toje pačioje knygoje Augustinas pasiūlo ir „mitinės“, arba „fabuliarinės“, teologijos terminą, nurodydamas Varono (Marcus Terentius Varro, 116–26 pr. Kr.) pateiktą trejopą (pagonių) teologijos skirstymą į mitinę, fizinę ir civilinę (*De civ. VI. 5: tria genera theologiae [Varro] dicit esse, id est rationis quae de diis explicatur, eorumque unum mythicon appellari, alterum physicon, tertium civile [...] genus, quod primum posuit, fabulare appellaremus; sed fabulosum dicamus; a fabulis enim mythicon dictum est, quoniam μῦθος Graece fabula dicitur*). Pasak Varono, „mitinė“ teologija esanti poetų dėmesio sritis: *mythicon appellant, quo maxime utuntur poetae (ibid.)*. Tolesniuose *De civitate Dei* skyriuose Augustinas taip pat vartoja terminą *theologia mythica, id est fabulosa*. Ši trejopą pagonių teologijos skirstymą su nuoroda į *De civ. VI. 5* pateikia ir Tomas Akvinietis (*Summa Theologica*, IIa-IIae, q. 94, a. 1), visas tris atmainas konotuodamas neigiamai, kaip pagoniško prietaringumo (*superstitionis*) rūšis (J. H. Walgrave, „The use of philosophy in the theology of Thomas Aquinas“, in: *Aquinas and problems of his time, (Medievalia Lovaniensia, series I, studia V)*, Leuven University Press / The Hague Martinus Nijhoff, 1971, p. 184).

patį Homerą, kuria paskui stabmeldžiai akiai tikėjo, nors anie [autoriai] po tais mitiniais pasakojimais galbūt norėjo paslėpti ne teologiją, o veikiau ištisą filosofiją. Tačiau tikėta čia esant teologiją, todėl senieji žmonės visa tai laikė tiesa, kaip ir mūsų išdėstytu Nojaus, babiloniečių įtraukto į dievų tarpą, atveju⁸. Tad paskui pasakojimai apie dievus įsitvirtino ir jų skaičius išaugo be galo, ir poetai gavo progą prasimanyti daugybę kitų panašių dalykų, tai yra iš tos bendrosios mitinės teologijos sukurti naujus atskirus dievų arba pačių herojų veiksmus, labai panašius į tuos, kuriais jau tikėta anksčiau. Iš tiesų beveik visa, kas ištisoje *Eneidoje*, *Odisėjoje* ir *Iliadoje* atrodo labiausiai stebėtina, yra sukurta šitaip imituojant. Pavyzdžiui, mitinė teologija apibendrintai aiškino, esą Vulkanas kala dievams ginklus, o jį imituodamas Maronas tą patį Vulkaną pavaizdavo atskirai, kalantį ginklus Enėjui⁹. Taip pat, kadangi Merkurijus bendrai buvo laikomas dievų pasiuntiniu, o ypač Jupiterio, kaip Iridė – Junonos, [Vergilijus] atskirai jį vaizduoja buvus pasiųstą ir pas Enėją IV giesmėje, ir I-oje – pas pūnus; o Iridę – pas Turną IX-oje ir pas Didonę – IV-oje¹⁰. Be to, Eolas sukelia audrą, Neptūnas ją numalšina¹¹, Marsas ir Minerva¹² *Iliadoje*

⁸ Sarbievijus netiesiogiai nurodo į savo veikalą *Antiquitates Romanae* (*Romos senybės*), matyt, studentams gerai žinomą, nes jį poetikoje dažnai mini (*De perf.* I. 4, II. 5, III. 6–7 ir kitur). Šis veikalas, Skiminis duomenimis, tapęs traktato *Dii gentium* (*Pagonių dievai*) ir neužbaigto traktatėlio *De urbe et Romanis* (*Apie miestą ir romėnus*) pagrindu (plg.: Stanisław Skimina, „Przedmowa“, in: *O poezji doskonatej*, p. LIII; Krystyna Stawecka, „Przedmowa“, in: *Dii gentium = Bogowie pogan*, wstęp, opracowanie i przekład Krystyna Stawecka, przygotowanie wydania rozpoczął Stanisław Skimina przy współpracy Marii Skiminowej, *Biblioteka pisarzy polskich*, seria B, Nr. 20), Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich / Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1972, p. 11–12). Apie Nojų *Dii gentium* užsimenama kaip apie Saturno prototipą (p. 48), jis siejamas su Oziriu ir Bakchu (p. 312), teigiama: „Seniausiasis iš istorikų, Berosas, pasakoja Nojų buvus įtrauktą tarp dievų“; „tas pats Berosas aiškina, kad Nojus buvęs vadinamas Saule“ (Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Dii gentium*, p. 312–314: *Antiquissimus historicorum Berosus [...] tradit Noem inter deos relatum; docet idem Berosus Noam apellatum Solem fuisse*). Plg. *De perf.* III. 7 (Mathias Casimirus Sarbievijus, *Poetica*, p. 342–343).

⁹ *Aen.* VIII. 416–453.

¹⁰ *Aen.* IV. 217–278, I. 297–304, IX. 1–15, IV. 693–705.

¹¹ *Aen.* I. 81–123, 124–156.

¹² *Iliadoje*, be abejo, Atėnė; Sarbievijus neretai vartoja lotyniškus graikų dievų vardų atitikmenis.

dalyvauja mūšiuose, nes bendrai buvo tikima, esą jie šiems veiksams vadovauja. O Vergilijaus Alektė¹³, Stacijaus Tisifonė ir Mege-
ra¹⁴ vienus ar kitus bloguosius atskirai skatina trukdyti herojiškam
veiksmai, nes mitinėje senųjų žmonių teologijoje jiems priski-
riama tokia priedermė. O dar visoje *Eneidoje* prikaišiota sapnų,
pranašysčių, metamorfozių, pavyzdžiui, Junonos [metamorfozė]
į Enėją, Kupidono – į Askanijų, Juturnos – į vežėją¹⁵, imituojan-
t metamorfozes, kuriomis tikėta remiantis bendrąja teologine apie
dievus surašyta istorija. Be to, gausu įstabių herojiškų veiks-
mų, – pavyzdžiui, kaip Enėjas nusileidžia į požemius ir ten mato žmoną
Kreūzą ir Anchisą¹⁶, – taip imituojamas senovinis mitas apie Orfėją,
kuris susigrąžina iš požemių žmoną Euridikę, apie apsilankančius
Tartare Tesėją ir Herkulį. Šioje vietoje tenka stebėtis ne tik dieviš-
kojo Marono talentu, bet ir nepaprastu išvalgumu bei sumanumu,
gal net, pasakyčiau, tam tikru gudrumu. Mat baimindamasis, jog kas
nors neimtų jo peikti už tokią drąsą išmonę¹⁷, – juk pačioje Enėjo
istorijoje nieko panašaus neminėta, ir kiekvienam toks dalykas pats
savaime galėjo pasirodyti keblukas kaip reikiant, – jis ne iš karto
pereina prie pačios išmonės ir Enėją nuveda į Tartarą, bet iš pradžių
itin talentingai piešia patį Enėją, nurodantį deramas priežastis, kodėl
jam reikia nusileisti į požemius, ir tai patvirtinantį pavyzdžiais:

Jeigu vėlę žmonos Orfėjas galėjo iškviesti [...],
Jeigu Polukas mirtim pradiene savo brolių atpirko
Kelių nueidams ir vėl jį sugrįždams. Kam didį Tesėją
Arba Alkidą minėt? Ir aš Jupiterio ainis.¹⁸

¹³ *Aen.* VII. 323–474.

¹⁴ *Theb., passim*. Šiame skyriuje minimas arba cituojamas Stacijaus (Publius Papinius Statius (apie 45–96) kūriny – epinė poema *Thebais* (*Tebaida*)).

¹⁵ *Aen.* X. 636–640, I. 689–690, XII. 623–624.

¹⁶ *Aen.* VI. 679–898.

¹⁷ „Išmone“ šioje vietoje ir daug kur toliau verčiama lot. *factio*.

¹⁸ *Aen.* VI. 119; 121–123. Čia ir toliau cituojamas Antano Dambrasusko *Eneidos* vertimas iš: Vergilijus, *Eneida*, Vilnius: Vaga, 1989.

Taip poetas netiesiogiai iš anksto paruošia būsimai išmonei ir pateikia priežastį, kodėl galima tikėti tuo pasakojimu apie Eneją kaip galimu, nes tikrai panašiai jau buvo padaryta Tesėjo ir Orfejo. Tačiau ir parodo, kad pats tai išgalvoja imituodamas senovinį mitą.

Iš šių ir panašių [pavyzdžių] darosi aišku, kad senieji poetai šitaip imituodavo išties labai talentingai. Tačiau pačiomis šitokiomis išmonėmis jie visiškai nutolo nuo tikrosios poezijos prigimties. Juk poezija, pasak paties Aristotelio, yra tik galimų dalykų imitacija¹⁹, todėl jie vaizdavo vien tuos dalykus, kurie, kaip jie patys tikėjo, buvo įvykę ir todėl galintys ir vėl pasikartoti, ir iš jų tarsi iš bendrų galimybių kūrė savo išmones, nors [tie dalykai] ne tik nebuvo įvykę, bet dargi iš tiesų yra ir visada buvo neįmanomi (argi bent kiek panašu į tiesą, kad būta daug tikrų dievų, ar net jeigu ir būtų buvę, – nors ir neįmanoma, – kad būtų tarpusavyje pykęsi, kovoję ar turėję kūnus ir t. t.?). Todėl aišku, jog tieji poetai užsiiminėjo neįmanomais dalykais ir todėl nebuvo poetai. Juk poetas gali užsiimti tik galimais dalykais, kaip kūrėjas ir sumanytojas²⁰, ir jam nėra leista daugiau nei Dievui, kuris negalimų dalykų nekuria.

¹⁹ Plg. Arist. *Poet.* IX, 1 (1451a-b): „Tikrasis poeto uždavinys – papasakoti [...] apie tai, kas galėtų įvykti ir kas yra galima pagal tikimybę ir būtinybę“ (Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, iš senosios graikų k. vertė Jonas Dumčius, Marcelinas Ročka, Vosylius Sezemanas, Vilnius: Mintis, 1990, p. 288).

²⁰ Lot. *creator et conditor*. Poeto kaip kūrėjo, *instar Dei*, koncepciją Sarbievijus išsamiai išdėsto *De perfecta poesi* I knygos „De definitione poeseos eiusque divisione“ („Poezijos apibrėžimas ir skirstymas“) 1 skyriuje „De natura poeseos“ („Apie poezijos prigimtį“): „Nes poezijos menas taip vaizduoja arba imituoja, kad tai, ką imituoja, padaro ir tarsi sukuria iš naujo, ne taip kaip kiti menai, kurie tik imituoja ir vaizduoja, tačiau nedaro ir iš anksto turi arba medžiagą, arba temą, arba bent tai, kuo imituoja. Vien tik poetas, kalbėdamas ar pasakodamas apie kokį nors tarsi egzistuojantį dalyką, tam tikru būdu nelyg Dievas padaro taip, kad tas pats dalykas ima visiškai egzistuoti lygiai toks pat, koks yra pats savaime, ir tarsi sukuriamas iš naujo“ (Mathias Casimirus Sarbievius, *Poetica*, p. 253–261: *Ita enim fingit poetica [ars] seu imitatur ut id faciat, quod imitatur, et quasi de novo condit, non ut ceterae artes quae imitantur tantum et fingunt, non vero faciunt, praesupponunt enim vel materiam, vel argumentum, vel saltem hoc, quo imitantur. Solus poeta est qui suo quodam modo instar Dei dicendo seu narrando quidpiam quasi existens facit illud idem penitus, quantum est ex se, ex toto existere et quasi de novo creari*).

Be to, iš čia toliau paaiškėja, kad iš tiesų tik krikščionis gali būti poetas ar bent jau tas, kuris dievišką veiksmą pagal krikščionių tikėjimo nuostatas pritaikys kaip paramą herojaus veiksmui. Tačiau senuosius poetus dera imituoti tuo atžvilgiu, kad kaip anie, imituodami dalinius veiksmus iš bendrosios teologinės istorijos, priskirdavo juos arba patiems dievams (kurie, pavyzdžiui, padeda herojui ar jam trukdo), arba kai kada – ir pačiam herojui, taip ir mes, imituodami mūsų šventosiose knygos išdėstytą teologinę istoriją ir mokslą, krikščionims ar net pagonims herojams, pavyzdžiui, Lechui ar Čekui, ar Krakui (juk jie dieviškosios apvaizdos buvo ypatingai vedami įkurti valstybę)²¹ priskirtume dievišką bendradarbiavimą arba pasipriešinimą ir trukdymą kokiam nors nedoram veiksmui. O jeigu kas nors suabejojęs tartų, neva krikščioniškoji poezija negalinti būti nei tokia įvairi, – nes juk garbina vieną Dievą ir negali jo rodyti taip besiginčijančio su savimi, kaip vaidijasi Marono Junona su Venera, Homero Paladė su Neptūnu, – nei tokia puiki ir įstabi, – nes juk negali prigalvoti tiek apsimėškimų ir dievybių pasirodymų, – tai toks žmogus Šventajame Rašte iš tiesų tėra prašalaitis keleivis. Juk yra begalė kuo įvairiausių ir puikių galimybių²², didingų ir pakilių tiek savo prigimtimi, tiek išoriniu pavidalu, įstabesnių už kone visus pagoniškus apsimėškimus ir mitus; juos tikrai galima bus sugalvoti imituojant sykį atsitikusius įvykius, apie kuriuos pasakojama Šventajame Rašte. Ko verta ši išpūsta Jupiterio didybė (I g.):

[...] kai tėvas iš mėlyno skliauto
 Žvelgė į plazdančias jūroj bures ir žemę po kojų,
 Marių krantus ir plačiąsias šalis, pasirėmęs į aukštą
 Sostą dangaus [...] ²³,

²¹ Lechas – legendinis lenkų protėvis, Gniezno ir Lenkijos valstybės įkūrėjas; Čekas – jo brolis, legendinis Čekijos (Bohemijos) valstybės įkūrėjas; Krakas – vyslėnų genties kunigaikštis, kuris, anot legendos, nugalėjo Lenkijos Vavelio kalvoje gyvenusį slibiną ir įkūrė Krokuvą.

²² Žr. 6 nuorodą.

²³ Aen. I. 223–226.

argi ją, kartoju, verta net lyginti su tąja dieviškosios šlovės didybe iš Ezekielio knygos (1 sk.)²⁴, kur taip išradingai ir įspūdingai vaizduojami ir jo dieviškojo vežimo ratai, ir jį traukiantys keturi gyvūnai, o sykiu ir užimas, ir viesulas, ugnis ir visa aplinkui? Argi galima lyginti to paties Jupiterio sušauktą [dievų] pasitarimą (X g.)²⁵ su tuo didžiuoju susirinkimu, kur Dievas sėdi tarp dvidešimt keturių vyresniųjų, metančių savo vainikus po Aukščiausiosios Didybės kojomis ir kitara pritariančių daugybei balsų²⁶? Argi Eolas su visa ta Marono išmone (I g.) galėtų prilygti Dievui, kuris *eina ant vėjų sparnų*²⁷ ir, kaip kitoje vietoje sako tas pats Dovydas, *išveda vėjus iš savo sandėlių*²⁸, o ne iš kokios priplėkusios olos, kaip vaizduoja Maronas²⁹, ir ne iš odinio maišo, kaip pasakoja Homeras³⁰; Dievui, kuris skrenda ant cherubinių³¹ ir t. t.? Vėlgi ar gali Neptūnas, I giesmėje malšinantis jūrą, lygintis su Dievu, kuris Išėjimo knygoje perskiria jūrą ir pastato ją kaip du mūrus abipus³², kuris seikėja vandenį sauja³³, kurį taip vaizdžiai apsakė giesmėje Mozė (*Tu papūtei savo vėjus, ir jūra juos užliejo. Kas tarp*

²⁴ Ez 1, 4–27.

²⁵ Aen. X. 1–117.

²⁶ Apr 4, 2–11.

²⁷ Ps 103 (104), 3: *qui ambulat super pennas ventorum*; Ps 17, 11: *volavit super pennas ventorum*. Čia ir toliau verčiant lotyniško Vulgatos teksto citatas atsižvelgiama į tai, kad Sarbievijaus tekste jautriai akcentuojama Vulgatos stilistika ir frazeologija, inspiravusi ir Baroko tekstų poetinius vaizdus. Iš dalies remiamasi vysk. Juozapo Skvirecko vertimais, taip pat kitais Šventojo Rašto vertimais į lietuvių kalbą. Sarbievijus ne visur ŠR tekstą cituoja tiksliai, kai kur jį parafrazuoja, „įaudžia“ į sakinio ritmiką; tuos ypatumus stengiasi išlaikyti. Lotyniškas tekstas komentaruose daugiausia cituojamas iš: *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem*, recensuit et brevi apparatu critico instruxit Robertus Weber, editionem quartam emendatam cum sociis B. Fischer [et al.] praeparavit Roger Gryson, Deutsche Bibelgesellschaft, 1994. Tais atvejais, kai Sarbievijaus cituojamas Vulgatos tekstas nesutampa su šio leidimo teksto redakcija, pasitelkiami kiti leidimai.

²⁸ Ps 134 (135), 7: *producit ventos de thesauris suis*.

²⁹ Aen. I. 52–53.

³⁰ Od. X. 19–20.

³¹ Ps 17, 11: *et ascendit super cherubim, et volavit*.

³² Aen. I. 124–156; Iš 14, 21–22. 29.

³³ Iz 40, 12: *quis mensus est pugilo aquas*.

dievų tau lygus, Viešpatie? Susitelkė vandenys, bedugnės vilnys sustingo viduryje jūros³⁴), kuris pasikinko ne delfinus ir ne jūrų arklius, o tą milžinišką Leviataną³⁵?

Net ir tas poetiškasis Marso užesys, Žabangų, Grėsmių ir Įniršio kupinas, – argi jis gali prilygti kareivijų Viešpačiui, apsakytam taip vaizdžiai (Apr 19)³⁶, kaip niekada nė vienas poetas Marso nepavaizdavo? Pasak Mozės, netrūksta jam ir palydovų, didingesnių už Marso bendražygius: *Viešpats yra kovotojas* ir t. t. *Siuntei savo rūstybę, kuri prarijo juos kaip šiaudą. Tavo narso alsavimu susitelkė vandenys³⁷. Pristato jį ir kaip vadą: Tu vedei savo tautą, – sako, – savo malone³⁸. Po to išvardija kitus, tarsi Marso palydovus: Juos apėmė baimė ir klaidas³⁹. Kaip ir Marsui, Dievui netrūksta ginklų (Išm 5, 18): *Jo uolumas dėsis šarvus, ir jis apginkluos visą kūrinių neprieteliams atkeršyti. Jis teisybę apsilvils tarsi šarvą ir vietoj šalmo ims tikrą teisumą. Teisingumą paims kaip neįveikiamą skydą, išgalas kietą rūstybę kaip ietį⁴⁰. Visa tai dar didingiau ir stipresnėmis alegorijomis gali tinkamai perteikti krikščionis poetas, aprašydamas kokį nors krikščionių karą, teisėtai kovotą su nekrikščionimis. Ir iš tiesų, argi visas Paladės mitas gali prilygti Dieviškajai Išminčiai? *Aš gyvenau aukštybėse, – sako ji, – ir mano sostas – ant debesies šulo⁴¹. Kaip gražiai šiuo būdu galima pristatyti kokį nors herojų-patarėją! *Apėjau pati viena dangaus skliautą ir įsiterpiau į bedugnės gilybes, vaikščiojau ant jūros bangų ir stovėjau visur ant žemės⁴². Argi turi su tuo ką bendra visi visų dievų veiksmai? O kaip į kūrinių galima****

³⁴ Iš 15, 10.11.8.

³⁵ Plg. Ps 74, 14; 104, 26; Iz 27, 1.

³⁶ Apr 19, 11–16.

³⁷ Iš 15, 3. 7. 8: *Dominus quasi vir pugnator... misisti iram tuam quae devoravit eos ut stipulam et in spiritu furoris tui congregatae sunt aquae.*

³⁸ Iš 15, 13.

³⁹ Iš 15, 16: *inruat super eos formido et pavor.*

⁴⁰ Išm 5, 18–21.

⁴¹ Sir 24, 7: *ego in altis habitavi et thronus meus in columna nubis.*

⁴² Sir 24, 8–9: *gyrum caeli circumivi sola et in profundum abyssi penetravi et in fluctibus mari ambulavi et in omni terra steti.*

įtraukti Dieviškąją Išmintį ne kaip alegorinį, bet kaip visiškai tikrą asmenį, pamokysiu vėliau⁴³.

Kita vertus, kokius plačius vartus išmonei atveria šie Dieviškosios Išminties šėliojimai po visą žemės rutulį ir kaip jie gali visiškai nu-
stelbti bet kokius dievų lėbavimus ir bjauriuosius jų geidulius! Argi
anąsias paikas Jupiterio priesaikas (X g.):

[...] brolio Stiksu jis prisiekė⁴⁴ –

galima lyginti su šituo: *Aš prisiekiau pats per save, sako Viešpats*⁴⁵. O
kai *Eneidos* X g. pradžioje ir *Iliados* XI g. kalba Jupiteris,

Sudreba žemė žemai, tylu danguose pasidaro,
Liaunas Zefyrai lengvi [...]⁴⁶

arba kai Stacijaus (*Tebaidos* I g.)

Vėjai iš baimės staugsmą užgniauzia⁴⁷,

argi tai prilygsta šitam: *Jo pasakymu nutilsta vėjas; savo mintimi jis
nuramina jūros gelmę*⁴⁸.

Ar gali būti kas panašaus į šiuos žodžius: *Ugnis eina pirm jo. Ties
jo veidu eina maras ir sunaikinimas eina ties jo kojomis*⁴⁹. *Jo drabužiai*

⁴³ *De perf.* III. 17 skyriuje („Possibiles actiones ut exiguntur a Deo“), žr.:
Mathias Casimirus Sarbievius, *Poetica*, p. 377–381; apie Dievo Išmintį (*Sapientia
Dei*) daugiausia svarstoma p. 379. Apie šiame skyriuje dėstomas „fabuliarinės
teologijos“ koncepcijas plačiau žr. 8 nuorodą.

⁴⁴ *Aen.* X. 113.

⁴⁵ Pr 22, 16.

⁴⁶ *Aen.* X. 102–103.

⁴⁷ *Theb.* I. 207: *et compressa metu servantes murmura venti.*

⁴⁸ Plg. Sir 43, 25: *in sermone eius siluit ventus et cogitatione sua placavit abyssum.*
Eilutė ir jos vertimas cituojamas iš: *Šventasis Raštas Senojo ir Naujojo Testamento
su Vulgatos tekstu*, vertė ir komentorių pridėjo vyskupas Juozapas Skvireckas,
t. 3, Kaunas: Šv. Kazimiero Draugijos leidinys Nr. 311, 1923, p. 750. Kitur cituo-
jamame *Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem* leidime ši eilutė pateikiama taip:
in sermone eius silebit ventus et plantavit illum Dominus Iesus.

⁴⁹ Ps 96 (97), 3: *ignis ante faciem eius ibit; Hab 3, 5: ante faciem eius ibit mors et
egredietur diabolus ante pedes eius.*

kaip šviesa⁵⁰. Iš tamsybių jis pasidarė sau slėpynė; ir: Aplink jį galinga audra⁵¹; ir: Debesys yra jo kojų dulkės; ir: Viešpats keliasi ant lengvo debesies⁵²? O kai Jupiteriui kalbant dreba žemė, argi tai galima lyginti su: Kalnai tirpsta lyg vaškas Viešpaties akivaizdoje. Kalnai drebejo... ir karalystės svyravo⁵³. Jis pažvelgia ir išsklaido tautas; amžini kalnai sutrupėjo. Pasilenkė pasaulio kauburiai po jo amžinybės žingsniais⁵⁴. O kad toje pačioje X-oje Eneidos giesmėje ir dažnai kitose Homero vietose Junona, Venera bei kiti dievai vaidijasi Jupiterio akivaizdoje, – ko tai verta, palyginti su šia Judo laiško vieta: Kai arkangelas Mykolas, besiginčydamas su velniu, varžėsi dėl Mozės kūno, ar juolab šita: Dievas stovi dievų taryboje; jų sueigoje jis teisia dievus⁵⁵?

O kai Neptūnas vežimu rieda per jūrą⁵⁶, ar tai panašu į šitai: Tu padarei savo žirgams kelią jūroje. Argi užsidedė tavo pyktis ant upių, Viešpatie?... Ar prieš jūrą įpykis tavo? Tu sėdi ant savo žirgų ir tavo vežimais išgelbėjimas. Kalnai, tave matydami, drebejo, pratrūko liūtis srautas; suriaumojo jūrų bedugnė, giluma savo rankas pakėlė⁵⁷. O kaip įstabu šitai: Tėploja rankomis upės; iš džiaugsmo drauge tegieda kalnai⁵⁸. Juk krikščionis poetas gali šitai alegoriškai pritaikyti elokucijos būdu (bet ne tokių pačių alegorinių veiksmų ar asmenų invencija), imituodamas juos kartu su Marso vežimu:

[...] aplink palydovai jo laksto –
Siaubas juodu snukiu, Rūstybė ir pinklės klastingos.⁵⁹

⁵⁰ Plg. Mt 28, 3: *Erat autem aspectus eius sicut fulgur, et vestimentum eius candidum sicut nix.*

⁵¹ Ps 17 (18), 12: *et posuit tenebras latibulum suum*; Ps 49 (50), 3: *in circuitu eius tempestas valida.*

⁵² Plg. Nah 1, 3: *nebulae pulvis pedum eius*; Iz 19, 1: *ecce Dominus ascendet super nubem levem.*

⁵³ Ps 96 (97), 5; Ps 45 (46), 4. 7: *conturbati sunt montes [...] et inclinata sunt regna.*

⁵⁴ Hab 3, 6: *Incurvati sunt colles mundi ab itineribus aeternitatis eius.*

⁵⁵ Jud 9; Ps 81 (82), 1.

⁵⁶ Aen. I. 156.

⁵⁷ Hab 3, 15. 8. 10.

⁵⁸ Ps 97 (98), 8: *flumina plaudent manu simul montes exultabunt a conspectu Domini.*

⁵⁹ Aen. XII. 335–336.

Vėlgi ar keturkinkis Marso vežimas ir didybė iš Marono XII g., Homero *Iliados* V g., Stacijaus III g.⁶⁰ gali prilygti tiems keturiems Apreiškimo Jonui ar šiems Zacharijo žirgams: *Aš vėl pakėliau savo akis ir žiūrėjau: štai pasirodė keturi vežimai iš tarp dviejų kalnų, ir tie kalnai buvo skaishtarvio kalnai* (ir tenesigiria Stacijus, pastatęs varinius Marso tvartus⁶¹). *Pirmojo vežimo žirgai buvo sarti, antrojo vežimo žirgai juodi, trečiojo vežimo žirgai balti, o ketvirtojo – palši obuolmušiai*⁶². Arba vėl – vėjų grumtynės:

Eurai griūva, Zefyrai...⁶³

Argi ne įstabesni už jas Danielio knygos 3 skyriuje ir Apreiškime Jonui, o užvis labiausiai – Zacharijo knygoje žirgų pavidalu susiduriantys vėjai⁶⁴?

Argi keturiais sparnais lekiaš Merkurijus gali prilygti angelams, kurie tikrąja to žodžio prasme yra Dievo pasiuntiniai, arba cherubinams, skriejantiems šešiais sparnais ir turintiems ne tik sparnus, kaip Merkurijus, bet ir atitinkamai priderintus kūnus iš keturių elementų⁶⁵? Kiek tai suteiks erdvės talentui ir iškalbai! Ko vertas Kupidonas, prisiimantis Askanijaus pavidalą (I g.), palyginti su Tobijo palydovu angelu⁶⁶? Ko verta pati Venera, gabenanti Askanijų ant Idalijo aukšto, alkan savan, palyginti su kitu angelu, kuris neša Habakuką, pakėlęs jį už galvos plaukų⁶⁷? Ko verta rėksmingoji pabaisa Paskala su begale akių, palyginti su tomis šventomis Apreiškimo Jonui būtybėmis, pilnomis akių, turinčiomis daugybę veidų ir šaukiančiomis: *Šventas, šventas, šventas*⁶⁸? O pasakiškas paveikslas Atlanto, viršugalviu siekiančio

⁶⁰ *Aen.* XII. 331–335; *Iliad.* V. 363–369; *Theb.* III. 260–268.

⁶¹ Stacijaus *Tebaidoje* šio epizodo nepavyko rasti. Skimina taip pat teigia jo neaptikęs („Przypisy“, in: Maciej Kazimierz Sarbiewski, *O poezji doskonałej*, p. 503).

⁶² Zch 6, 1–3.

⁶³ *Aen.* I. 85.

⁶⁴ Dan 7, 1–8; Apr 7, 1; Zch 6, 5. 6.

⁶⁵ Ez 10, 5–22; Apr 4, 7. 8.

⁶⁶ *Aen.* I. 690; Tob 5, 4. 5.

⁶⁷ *Aen.* I. 692–694; Dan 14, 35. 36.

⁶⁸ *Aen.* IV. 181–183; Apr 4, 6–8.

dangų, pilvą įrėmusio į debesis ir tvirtai įsispyrusio į žemę, – argi jis gali prilygti atvaizdui apokaliptinio angelo, apsiautusio debesimi, apsisupusio galvą vaivorykšte, kaip saulė švytinčiu veidu, kojomis lyg kolonomis atsistojusio dešinią ant jūros, kairiąją ant sausumos⁶⁹?

Ką reiškia trigalvis Cerberis, Gorgonės ir vyro trikūnio šešėlis, palyginti su Danielio žvėrimi ar anuo apokaliptiniu⁷⁰? Ko verta toji neveikliai sėdinti Marono Mirtis ir visas tingusis požemis su Apreiškimo Jonui mirtimi, raita ant žirgo, kurią seka mirusiųjų pasaulio raiteliai⁷¹? Ką reiškia Letos ar Kokito upė arba Acheronto pelkės, palyginti su pragaro ežeru ir jo amžinąja kaitra? Ko vertos Elizijaus upės, palyginti su krištolo upe, ištekančia nuo Dievo ir Avinėlio sosto⁷²? O patys Elizijaus laukai ką turi bendra su Pradžios knygos rojaus sodu ar tuo brangakmeniais ir auksu švytinčiu Apreiškimo Jonui miestu⁷³? O tai, ką VI knygoje Enėjas mato Tartare ar Elizijaus laukuose⁷⁴, ar bent kiek primena įstabiuosius šv. Jono ir Ezdro knygų apreiškimus? Poetams naujokams labiausiai ir rekomenduojame, kad arba tuos pavyzdžius perkeltų į atskiras fikcijas, arba išgalvotų panašių galimybių ir šias skaitydami miklintų fantaziją. Be to, ką reiškia poetų, pirmiausia Marono, išgalvotos žmogaus pavidalo upės, liejančios savo sroves iš kažkokių ąsočių, – ką, kartoju, jos reiškia, palyginti su septyniais angelais, išliejančiais upes iš septynių dubenų⁷⁵?

O ar sėdinčios ant debesų, spindinčios auksu Homero ir Marono Diana arba Junona gali lygintis su sparnuotąja moterimi, saule apsiautusia ir mėnuliui apsiavusia⁷⁶? Ko verta poetų arba Homero vaizduojama taikos pasiuntinė Iridė, palyginti su ta šventąja vaivorykšte,

⁶⁹ *Aen.* IV. 246–251; Apr 10, 1. 2.

⁷⁰ *Aen.* VI. 417; 289; Dan 7, 2–8; Apr 13, 1–4. 11–18.

⁷¹ Apr 6, 8.

⁷² Apr 22, 1.

⁷³ Pr 2, 8–15; Apr. 21, 10–21.

⁷⁴ *Aen.* VI. 637–892.

⁷⁵ *Aen.* VIII. 31–35; VII. 792: *amnem fundens pater Inachus urna* (tėvas Inachas, liejantis srovę iš ąsočio); Apr 16, 1–17.

⁷⁶ Apr 12, 1: *et signum magnum paruit in caelo mulier amicta sole et luna sub pedibus eius.*

sandoros tarp Dievos ir Nojaus ženklų⁷⁷? Ką pasakiškasis Saulės vežimas turi bendra su ugningais Elijo žirgais ir ugnies karieta⁷⁸, kurią galėtum pritaikyti ir kitiems šventiesiems? Ką reiškia Homero pavaizduotoji dievų kova, palyginti su gerųjų angelų kova Danielio knygoje⁷⁹? *Persijos angelas*, – sako, – *priešinasi man dvidešimt vieną dieną; bet štai vienas pirmųjų kunigaikščių, Mykolas, atėjo man į pagalbą*. Kaip tai reikėtų suprasti, pasiskaityk komentatorius. O tu galėsi šią kovą vaizduoti alegoriškai, galbūt net su prisiimtais kūnais, kaip kažką panašaus daro Vida *Kristiadoje*⁸⁰. Kaip įstabu būtų buvę, jei tarsi gyvą būtų nupiešęs šį Danieliui pasirodžiusį angelą, strėnas susijuosusį auksu, permatomo chrizolito kūnu, lyg žaibas spindinčiu veidu, it švyturiai žibančiomis akimis, skaitvario rankomis ir kojomis, kalbantį daugybe balsų⁸¹! Vėlgi tos metamorfozės: Junonos į Enėją arba Beroję⁸², Homero [*Iliados*] Neptūno į Kalchantą⁸³, Juturnos į Metiską⁸⁴ – argi jos prilygsta tokiems dažniems angelų apsimetėjimams Biblijoje, kai jie prisiima įvairių kūnų pavidalus: tai vaiko, tai jaunuolio, tai vyro, tai senio? Argi Jupiterio pasivertimas buliumi prilygsta Nebukadnecarui, paverstam jaučiu⁸⁵? O *Eneidos* XII giesmės⁸⁶ Jupiteris, kuris

⁷⁷ *Iliad.* VIII. 397–410; Pr 9, 13–7.

⁷⁸ 2 Kar 2, 11.

⁷⁹ *Iliad.* XX; Dan 10, 13.

⁸⁰ Vida *Kristiados* I knygoje Antikos poetų stiliumi vaizduoja angelą, kūnišku pavidalu nusileidžiantį iš dangaus paguosti Alyvų sode kenčiančio Kristaus: *Ecce autem effulgens subito dilapsus ab axe / stelligero, pictis iuxta puer adstitit alis* (Vida, *Christias*, I. 760–761, cit. iš: Marco Girolamo Vida, *Christiad* [Christiados libri sex. English / Latin], translated by James Gardner, (*The 1 Tatti Renaissance Library*, 39), Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2009, p. 108).

⁸¹ Plg. Dan 10, 5. 6: *et levavi oculos meos et vidi et ecce vir unus vestitus linei et renes eius accincti auro obrizo et corpus eius quasi chrysolithus et facies eius velut species fulgoris et oculi eius ut lampas ardens et brachia eius et quae deorsum usque ad pedes quasi species aeris candentis et vox sermonum eius ut vox multitudinis.*

⁸² *Aen.* X. 636–640; V. 620. Pastarajame V giesmės epizode Beroje pasivėrčia ne Junonė, o jos liepta Iridė (plg. 10 nuorodą).

⁸³ *Iliad.* XIII. 45–46.

⁸⁴ *Aen.* XII. 468–472.

⁸⁵ Dan 4, 28–30.

⁸⁶ *Aen.* XII. 725–727.

[...] svarstyklės [...] ima į ranką,
Tiesiai nustato lėkštes ir deda vyrų likimą:
Kas pralaimėti turės, kur persvara mirčiai žadėta, –

argi gali jis lygintis su Dievu iš Izaijo knygos 40 skyriaus: *Štai tautos jam kaip kibire lašas ir kaip svarstyklių grūdėlis; štai salos kaip smulkios dulkės. Kalnus pasvėrė svarstyklėmis ir kalvas – svertuvu*⁸⁷. Ką reiškia Apolonas, *Iliados* I giesmėje laidantis iš debesies strėles, palyginti su angelu, per vieną naktį užmušančiu 80 tūkstančių, ar kitu angelu, pavadintu naikintoju, kuris per vieną naktį išžudė visus Egipto krašto pirmagimius⁸⁸? Ko vertos Harpijos, III giesmėje kovojančios su trojėnais ir teršiančios jų stalus, palyginti su paukščiais, kuriuos nuo aukų vaikė Abraomas, ar juolab su Apreiškimo Jonui knygoje kovojančiais šarvuotais skėriais, ką jau kalbėti apie kitus apokaliptinius paukščius, besikaunančius su žvėrimi⁸⁹? Ką reiškia Alektė, VII giesmėje kurstanti Turną ir Amatą, palyginti su piktąja dvasia, kankinančia Saulių, arba su piktuoju demonu, kuris Jobo knygoje sakosi klajojęs po visą žemę ir kuriam Dievas leidžia įstabiu būdu ištikti Jobą⁹⁰? Ir šios galimybės yra susijusios būtent su dievišku veikimu – kaip matai, jos yra kur kas didingesnės už tas menkutes pagoniškąsias galimybes, kurios čia tau pateiktos kone visos, surinktos pirmiausia iš Marono ir Homero.

Dabar pereikime prie gamtos veiksnių bei galimybių ir meno kūrinii. Ko verta karaliaus Lotyno šventykla ir karališki rūmai VII giesmėje, palyginti su Saliamono šventykla ir auksiniais rūmais, ir tuo sostu, prie kurio stovi šitokia daugybė liūtų⁹¹? Visi tie žirgai: Turno XII giesmėje, Didonės – IV-oje, Lotyno – VII-oje, o dar Homero Rezo ir Diomedo⁹² – ko jie verti, palyginti su tuo vieninteliu Jobo žirgu, kokio sugalvoti niekad nepajėgė nė vienas poetas? *Ar tu duosi žirgui*

⁸⁷ Iz 40, 15. 12.

⁸⁸ *Iliad.* I, 48–53; 1 Mak 7, 41; Iš 12, 23. 29.

⁸⁹ *Aen.* III, 210–244; Apr 9, 3–11; 19, 17–21.

⁹⁰ *Aen.* VII. 341–457; 1 Sam 16, 14–23, Job 1, 6–12; 2, 1–6.

⁹¹ *Aen.* VII. 170–193; 1 Kar 6–7; 10, 18–20.

⁹² *Aen.* XII. 81–86, IV. 134–135, VII. 274–283; *Iliad.* X. 435–437; 568–569.

*stiprybės, į jo kaklą įdėsi žvengimą? Ar leisi jam šokinėti kaip skėriai? Baimę kelia jo šnervių garsas. Jis kasa žemę kanopa, pašoka drąsiai, bėga priešais ginkluotus. Niekina baimę, nešoka į šalį nuo kalavijo. Ant jo skamba strėlinė, virpa ietis ir skydas. Putodamas ir siausdamas jis rausia žemę, trimitui sugaudus nebenustygsta. Išgirdęs ragą, jis prunkščia: „Aha!“⁹³ Argi jam prilygsta kalbantis Homero Achilo žirgas, kurį pranoksta net Balaamo asilė⁹⁴? Bet pasiklausyk dar: *Iš tolo užuodžia karą, vadų įsakymus ir kareivių šauksmus*⁹⁵? Ko vertos visos poetų žvaigždės, palyginti su Jobo knygos Plejadėmis, Hiadėmis ir Arktūru⁹⁶, ar juolab su tomis, kurios kovojo su Sisera *pasilikdamos savo tvarkoje ir savo bėgyje*⁹⁷, arba su tomis iš Habakuko knygos⁹⁸: *Žvaigždės žėrėjo savo sargybose, buvo pašauktos ir tarė: „Mes čia!“* Ko verti poetų žaibai, palyginti su Jobo knygos: *Ar siūsi žaibus ir jie eis, ir grįždami sakys tau: „Mes čia“*⁹⁹? Ko vertas poetų ledas, palyginti su anuo (Job 38), ko vertas jų lietus, kiti dangaus krituliai? *Kas lietaus tėvas? Arba kas pagimdė rasos lašus? Iš kieno iščių išėjo ledas? Argi buvai įėjęs į sniego sandėlius ar matęs krušos išteklius*¹⁰⁰? Ir Ekleziastiko (43): *Atsiveria sandėliai ir išskrenda debesys kaip paukščiai... šiaurys atpučia audrą... kaip paukščiai skrenda žemyn nutūptų, taip jis paberia sniego... jis paberia ant žemės šerkšnos lyg druskos... papūtus šaltam šiaurės vėjui, vanduo sušąla į kristolą... ir apvelka vandenį lyg šarvą*¹⁰¹. Perskaityk*

⁹³ Job 39, 19–24.

⁹⁴ Iliad. XIX. 404–417; Sk 22, 21–30.

⁹⁵ Job 39, 25.

⁹⁶ Plg. Job 38, 31: *numquid conjungere valebis micantes stellas Pliadis aut gyrum Arcturi poteris dissipare.*

⁹⁷ Ts 5, 20: *stellae manentes in ordine et cursu suo adversum Sisaram pugnauerunt.*

⁹⁸ Iš tiesių čia cituojama kiek sutrumpinta ištrauka iš Barucho knygos, plg. Bar 3, 34–35: *stellae autem lumen dederunt in custodiis suis et laetatae sunt vocatae sunt et dixerunt adsumus et luxerunt ei cum iucunditate qui fecit illas.*

⁹⁹ Job 38, 35: *numquid mittes fulgura et ibunt et revertentia dicent tibi adsumus.*

¹⁰⁰ Job 38, 28–29: *quis est pluviae pater vel quis genuit stillas roris de cuius utero egressa est glacies et gelu de caelo genuit; 38, 22: numquid ingressus es thesauro nivi aut thesauro grandinis aspexisti.*

¹⁰¹ Sir 43, 15. 18. 19. 21. 22. Siracido knyga lotyniškai buvo vadinama Liber Ecclesiasticus.

visą šį skyrių ir atrasi daugiau katachrezių¹⁰² nei visoje Stacijaus ar Klaudiano kūryboje ir tam tikrų alegorinių galimybių. Vėlgi ko vertas Homero ar Enėjo skydas¹⁰³, palyginti su viena Ezekielio plyta¹⁰⁴, ant kurios nubraižyta Jeruzalė ir jos apgula? Ko vertos tos dienos, kurias poetai atspindi skyduose, palyginti su šia iš Makabiejų 6 sk.: *Saulei nušvietus auksinius ir varinius skydus, sužibo nuo jų kalnai ir blizgėjo kaip liepsnoją žiburiai*¹⁰⁵. Ko verti Delfų Apolono arba Kumų Sibilės orakulai, palyginti su Išėjimo knygos šventyklos dangalais ir orakulu¹⁰⁶? Ką reiškia balandžiai, VI giesmėje rodantys Enėjui šaką, palyginti su balandžiu, atnešančiu Nojui alyvos šakelę¹⁰⁷? Kaip gali prilygti tas trimitininkas Mizenas arba Tritonas apokaliptinius trimitus pučiantiems angelams ar kunigams trimitininkams, nuo kurių ragų gausmo sugriuvo Jericho sienos¹⁰⁸? Ką reiškia Polidoras, po mirties kalbantis su Enėju III knygoje, arba Didonė ir Anchisas VI-oje, palyginti su burtininkės iššauktu Samueliu ar po mirties pranašaujančiais Eliziejaus kaulais¹⁰⁹? Ko verti tie Enėjo¹¹⁰ ir kitų sapnai, aprašyti kitų poetų, palyginti su Juozapo sapnais: kai jis sapnuoja, kaip jo pėdai nusilenkia vienuolika pėdų ir saulė, ir mėnulis; arba su faraono sapnu apie varpas ir karves, arba Nebukadnecaro – apie karalysčių statulą ar apie medį, uždengiantį visą pasaulį, arba šv. Petro – apie maršką su gyvūnais?¹¹¹ Ką reiškia trojėnų laivų metamorfozė į nimfas, palyginti su Mozės lazda,

¹⁰² Katachrezė – tariamai ar iš tikrųjų logiškai nesuderinamų, prieštaringų sąvokų jungimas.

¹⁰³ T. y. Hefaisito nukaltas skydas Achilui (*Iliad.* XVIII. 478–608), Vulkano – Enėjui (*Aen.* VIII. 625–728).

¹⁰⁴ Ez 4, 1.

¹⁰⁵ 1 Mak 6, 39: *et ut refulsit sol in clypeos aureos et aereos resplenduerunt montes ab eis resplenduerunt sicut lampades ignis.*

¹⁰⁶ *Aen.* VI. 9–12, 347; Iš 25, 18; 26; 36, 6–13. Juozapas Skvireckas *oraculum* vertė „žinynu“; Antano Rubšio vertime atitiktumu – „malonės sostas“.

¹⁰⁷ *Aen.* VI. 190–204; Pr 8, 11.

¹⁰⁸ *Aen.* VI. 162–165; 171–174; Apr 7–9; 11, 15–19; Joz 6, 8–20.

¹⁰⁹ *Aen.* III. 41–46; VI. 450–476; 679–898; 1 Sam 28, 7–19; 2 Kar 13, 14–21.

¹¹⁰ Pvz., *Aen.* II. 267–297; IV. 554–570 etc.

¹¹¹ Pr 37, 5–10; 41, 1–7; Dan 2, 1–45; 4, 1–24; Apd 10, 10–13.

pavirtusia į gyvatę¹¹²? Ko vertos gyvatės, užsiundytos ant Laokoonto ir jo sūnų, palyginti su žydų tautą puolusiais ugniniais žalčiais¹¹³?

O kai pereiname prie trečiosios galimybių grupės, būtent prie herojų veiksmų, tai ko verti Agamemnono turtai ir išmintis, palyginti su Saliamono, Achilo jėga – su Samsono, ar gali Enėjas dorybe prilygti Jozuei ar Gedeonui, Nestoras iškalba ir romumu – Mozei, Diomedas ir abu Ajantai šaunumu – Dovydui, Patroklas veržlumu – Jonatanui, Uliskas gudrumu – Ahitofeliui, Paris grožiu ir dailumu – Abšalomui? Vėlgi ko verta Niso ir Eurialo meilė, palyginti su Dovydo ir Jonatano draugyste¹¹⁴; ko verti vienan daiktan sudėti visi tie įstabūs visų poetų atpažinimai ir peripetijos, Enėjo su Mnestėju I knygoje¹¹⁵ ir III knygoje su Andromache¹¹⁶, ir tragikų Ifigenijos su Orestu, – ko, kartoju, tai verta, palyginti su ta vienintele įstabiąja vieta, kai broliai atpažįsta Juozapą¹¹⁷? Ką reiškia visos tų pačių poetų [pavaizduotos] peripetijos, t. y. supainioti įvykiai, palyginti su vienu Jeftrės nuotykiu¹¹⁸? Argi prilygsta Eurialo motina ar Homero Hekuba¹¹⁹ vienai Makabiejų motinai¹²⁰? Ko vertos Achilo ir Hektoro grumtynės, palyginti su Dovydo ir Galijoto susirėmimu¹²¹? Enėjo ir Turno kova, palyginti su Dovydo tarnų dvikova¹²²? Ką reiškia Kakas urve, palyginti su griauančiu šventyklą Samsonu¹²³? Kamilė, palyginti su Judita ir Debora¹²⁴? O medinis Trojos arklys, talpinantis keletą šimtinių, – argi prilygsta jis Nojaus arkai, priėmusiai kone visą gyvių pasaulį?

¹¹² *Aen.* IX. 117–122; Iš 4, 2–4.

¹¹³ *Aen.* II. 201–227; Sk 21, 6.

¹¹⁴ *Aen.* IX. 176–183; 1 Sam 18.

¹¹⁵ Sarbievijus čia sumaišė dvi *Eneidos* vietas: *Aen.* I. 510: *Anthea Sergestumque videt* ir IV. 288: *Mnesthea Sergestumque vocat*.

¹¹⁶ *Aen.* III. 301–319.

¹¹⁷ Pr 45, 1–15.

¹¹⁸ Ts 11, 29–39.

¹¹⁹ Lotyniškoji Trojos karaliaus Priamo žmonos Hekabės vardo forma.

¹²⁰ *Aen.* IX. 473–502; *Iliad.* XXII. 79–89; 405–407; 430–436; 2 Mak 7.

¹²¹ *Iliad.* XXII. 131–404; 1 Sam 17, 4–51.

¹²² *Aen.* XII. 697–790; 887–952; 2 Sam 2, 13–16.

¹²³ *Aen.* VIII. 194–269; Ts 16, 25–30.

¹²⁴ *Aen.* XI. 648–794; plg. Jdt 8–16; Ts 4, 4–14.

Tokios tad yra kone visos pagrindinės senųjų poetų sugalvotos išmonės ir galimybės, kurias, kaip matai, mūsiškės galimybės visiškai nurungia ir pačiu tikroviškumu, ir išoriniu didingumu; jau net neminiu daugybės tų, į kurias beveik nieko panašaus nėra net ir pačiuose mituose: pavyzdžiui, kad vienam herojui prakalbus sustojo dangus, saulė ir netgi visi kiti dvylika šviesulių, ir pati gamta¹²⁵, o kito galia netgi privertė [saulę] sugrįžti atgal¹²⁶; kad Jona tris dienas išgyveno didžuvės pilve¹²⁷, jau net neminiu putpelių lietaus ir angelų parūpintos manos¹²⁸, įstabijų Mozės darbų Egipte, taip pat Abraomo, Juozapo, dėl kurių patys stabmeldžiai juos laikė Jupiteriais, kaip ir Nojų, ką jau parodėme *Senybėse*¹²⁹. Tačiau jų darbai mituose buvo nutylėti arba laikyti ne tokiais įstabiais. Vis dėlto šitai jau praleidžiame, idant paliktume vietos naujokų [poetų] uolumui.

Iš lotynų kalbos vertė ir parengė
Ona Daukšienė

¹²⁵ Joz 10, 12. 13.

¹²⁶ 2 Kar 20, 9–11.

¹²⁷ Jon 2.

¹²⁸ Iš 16, 13–36.

¹²⁹ T. y. veikale *Antiquitates Romanae* (plg. *Dii gentium*, p. 48, 312–314; žr. 8–9 nuorodas).